

JAUME SERRA HÚNTER: CULTURA I TRADICIÓ

ALBERT LLORCA

L'objectiu fonamental de la present comunicació consisteix a analitzar i valorar el grau de implicació –o interacció mútua– que la noció de «cultura» de Serra té en relació amb la de «filosofia» i amb la de «tradició». El nivell que s'hi descobreixi servirà per diagnosticar si hi ha –i com hi és– transmissió història de la cultura. Aquest no serà un estudi preferentment erudit; sinó que respon al desig de pensar què dona de si el concepte «cultura» de Serra Hunter, ja que constitueix una figura intel·lectual i vital imprescindible per poder valorar la seva aportació a la filosofia catalana recent.

Respecte a la hipòtesi, considero convenient tenir presents dues vessants: la primera, que, dins de l'obra de Jaume Serra, *entre cultura i tradició hi ha heterogeneïtat*; la qual cosa ens explica per què en la seva noció de «cultura» resulta improbable trobar raons per interpretar-la com a mer procés de transmissió històrica, que és el que tal vegada suggereix de forma taxativa la noció de «tradició». La segona, que es pot suposar en el pensament de Serra Hunter una relació dialèctica entre la vessant tradicional –«cultura» de facto, en minúscula– i la vessant energètica– progressista de la cultura –«Cultura» en majúscula, com a impuls creador o conatiu–, que encaixaria, d'una banda, amb la presència d'un «toc» personalista en la seva obra, i de l'altra, apun-

taria una sintonia amb la noció de «*connatus* cultural» que aquí es proposa¹.

Filosofia versus cultura: la concepció filosòfica de la «cultura» de Serra sota el *connatus*

El marc de la «memòria històrica»² ens permet la comprensió de la interacció de l'obra de Serra respecte al món que li tocà viure: els anys 30, amb la República i la Guerra Civil. Jaume Serra fou sensible al pes de la tradició catòlica i a l'actitud agraïda mantinguda des de la concepció creadora de la cultura –diríem «conativa»–, a la tasca pedagògica i ètica que ell jutjà com a imprescindible per a acostar-se a la humanització universalitzadora, a la qual aspira la filosofia, segons ell, en les seves etapes històriques.

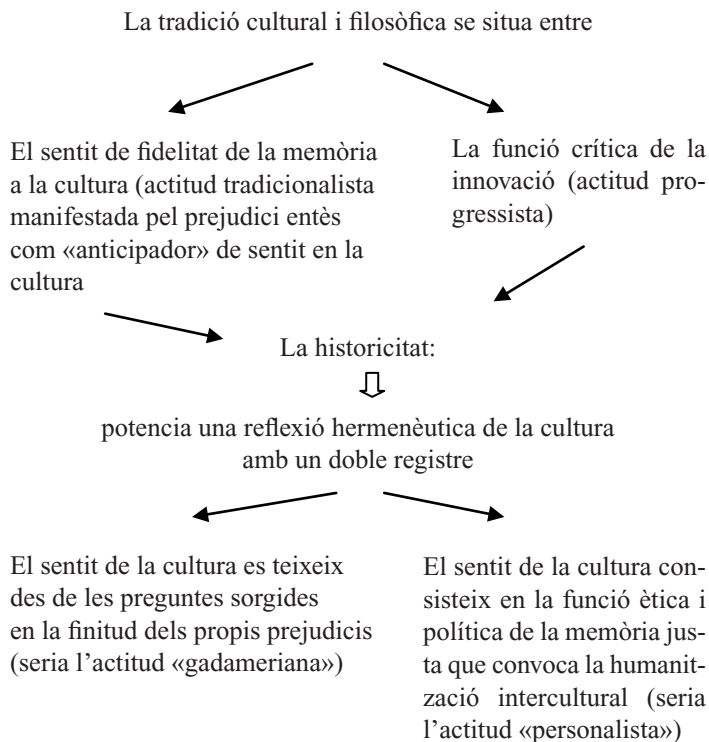
El registre cultural de la filosofia

Ocupar-se de l'amplada epistemològica i pràctica que suggereix el tema de la relació entre la filosofia, la tradició i la cultura a Jaume Serra requereix precisions conceptuals prèvies de les que farem un esbós a partir de la seva noció de «tradició»³ en el discurs filosòfic, així:

1. Albert LLORCA, «Spinoza i nosaltres», *Revista Calidoscopi*, 36, estiu de 2015.

2. Entendré per «memòria històrica», en el sentit dels estudiosos del tema, el procés col·lectiu de voler recordar el passat compartit, tant de valors i ideals, com d'expectatives trencades per a milers de persones que foren maltractades, i que patiren arbitràriament el doble abús de ser vençuts.

3. Serra, en el seu estudi «Prou d'historicisme» (estudi inclòs a *El pensament i la vida, estímuls per filosofar*, obra publicada pòstumament, Mèxic: Club del llibre català, 1945), defensarà, precisament, que la filosofia no s'identifica amb la història, i que si fos així, hom cauria en un escepticisme inútil; ja que la tradició que ens afecta i ens atorga sentit és la síntesi de la filosofia hel·lènica i la cultura cristiana, per la qual la raó

En aquest esquema, la posició de Serra se situaria propere al cantó de l'herència personalista. Serra pensa que filosòficament es pot afirmar que en cada època hi ha una unitat de cultura o esperit del temps, o comú denominador d'una època⁴, presidida i pressionada per dues forces, que treba-

ens acosta a la veritat, a mena de crida, impuls o *connatus* vers el destapament de veritats perennes.

4. Jaume SERRA HUNTER, «Tradició i progrés en La filosofia contemporània», *Sentit i valor de la nova filosofia*, Barcelona: Polonio & Margelí impressors, 1934, p. 117.

llen en sentit contrari: «La força tradicional que continua el passat i la força progressista que ens anuncia l'esdevenidor [...] El sentit de l'actual (de la cultura actual) és sempre la síntesi de l'impuls creador de l'intel·lecte i dels motius consagrats per herència i per tradició»⁵. Per això, per a Serra hi ha una dialèctica en positiu en la història de la filosofia: afirma també que hi ha uns principis i uns valors en la història del pensament filosòfic ja establerts que constitueixen el nucli de la Humanitat i que cal desenvolupar. En conseqüència, la tradició no filosòfica no nega pas l'esperit progressiu; sinó que n'és la condició d'aquest; perquè el que dona sentit a la tradició filosòfica és que aquesta mostra la presència de la veritat absoluta que cal assolir, cosa que Serra sintetitza amb poques paraules: «Sobre els dos pilars incommovibles de la perennitat dels problemes i de la perfectibilitat de l'esperit va realitzant-se l'evolució històrica»⁶. Sembla que així es ratifica el que dèiem més amunt, en parlar del «connatus», davant del fet que Serra mateix usa aquesta expressió: «El filòsof continuarà distingint acuradament el pensar i l'ésser; però al mateix temps haurà d'assegurar la perfecta compatibilitat entre ells dos [...] L'enteniment rep i penetra les coses segons la raó d'ésser; el postulat lògic de la seva activitat és la realitat que copia, per dir-ho així, en tots els seus graus i formes (*receptio, perceptio, conceptio*), per obra i gràcia d'un *connatus*, que porta el pensament vers les coses i l'ajunta amb elles com el propi terme de la seva acció»⁷.

5. *Ibid.* p. 118.

6. *Ibid.*, p. 119.

7. *Ibid.*, p. 134. El «coneixement» com la relació entre el pensar i l'ésser sembla obrir una altra esfera o vivència: «*néixer amb*» les coses (*connatus, a, um*, part. p. de *connascor; connatus sum*). Un cert acostament a l'actitud de Spinoza, mantenint les distàncies pel que fa al «panteisme» d'aquest (*Ibid.* p. 126-127), que no serà casual, com es posa en relleu en el llibre sobre el pensador holandès.

La tradició filosòfica parteix sempre de la cultura, i el progrés en filosofia és entès com l'intent de «penetrar en el sentit essencial de les coses»⁸. I des d'aquesta perspectiva, Serra distingeix quatre actituds historicoculturals presents en la història de la filosofia i que mesuren el lloc que ell assigna a la tradició: el tradicionalisme rígid i encarcerat, l'eclecticisme doctrinari, el progressisme i el radicalisme neològic⁹.

Segurament aquí hi ha el moll de l'os que orienta el sentit que Serra dona a la tradició filosòfica: la força impulsiva del *connatus*, per la que la història de la filosofia presenta la marxa del pensament com una sèrie d'esforços de la raó humana en la recerca de l'Absolut¹⁰, enfocament que el desmarca de la concepció hegeliana de la història, així com de tot escepticisme. Així, el filòsof interpreta la història de la filosofia com un camí vers l'ideal, que gosariem comparar, a més de l'obvi enfocament cristià, amb el personalisme comunitari, com farem notar més endavant. On se situa Serra, davant de la tradició? No té dubtes: entre la segona i la tercera opció¹¹, que més endavant concretarà amb la seva concepció espiritualista de la filosofia¹²: el coneixement

8. *Ibid.*, p. 111-112. La filosofia serà la manera de modular la potència cultural de l'ésser humà.

9. *Ibid.*, p. 122-123.

10. Jaume SERRA HUNTER, «Idealitat, Metafísica i Espiritualisme», *Sentit i valor de la nova filosofia*, p. 21 Així ho reflecteix M. VIDAL, «Jaume Serra Hunter i la història de la filosofia», *Enrahonar*, 12, (1985): 99.

11. Ambdues les defineix així, respectivament: sobre l'eclecticisme doctrinari afirma que «és l'actitud de tots aquells que tot i no voler apartar-se de la tradició, admeten que hi ha coses mortes i coses vives en la ideologia del passat. Unes veritats han fet ja el seu temps, altres ara comencen a florir». I sobre el progressisme, afirma que: «Dona a la tradició un valor purament relatiu i afirma, hem d'admetre els nous corrents, que un dia deixaran de ser símbol del progrés per passar a enfortir les bases de la tradició». (*Sentit i valor de la nova filosofia, o. c.*, p. 122).

12. *Ibid.*, p. 128-131.

configurat com a perfeccionament mitjançant l'intel·lecte, descrivint les qualitats essencials de les coses, que són «despertades» pel *connatus*¹³.

Cultura versus tradició?

Entrant definitivament en el concepte de la tradició de la cultura o «cultura tradicional», ja empeltada per la reflexió filosòfica que Serra ens ha aportat, es tracta de trobar similituds i probabilitats sobre casos concrets relatius a implicacions suposables en l'obra de Serra entre la tradició filosòfica i la tradició cultural que aquella alimentaria.

Indicacions perifèriques. Per començar, quines influències rebé Serra i quines exercí als seus deixebles, si els tingué? Aquesta doble pregunta és d'envergadura i ja hi ha hagut interpretacions diverses no sempre coincidents. Situats en la tradició filosòfica que ell rebé i en la cultura a la que contribuí, no se'ns escapa que Serra se situà sempre en el pensament espiritualista, idealista i humanista d'origen francès (Charles Renouvier, Émile Boutroux, Félix de Ravaisson, Maine de Biran, Bergson...), travessat pel pensament del «sentit comú» escocès de William Hamilton i Llorens i Barba i amarat pel reformisme i racionalisme cultural noucentista no distant de l'exigència del deure moral kantianà¹⁴.

13. *Ibid.*, p. 134. Al meu parer, les conseqüències pràctiques i efectives d'aquest *connatus* expressen prou bé el tarannà impulsiu de l'esperit idealitzador que Serra té present en el seu pensament; a la qual cosa afegeix la seva significació com a força cognoscitiva, en fer néixer l'ésser veritable de les coses

14. Si bé, és evident, que el respecte a la complexitat d'aquesta qüestió ultrapassa l'abast d'aquesta comunicació, tal vegada, com a simple orientació, convé recordar les nostres observacions persona-

El que dona de si el concepte «cultura» de Serra, davant del de «tradició». En un estudi pacient i acurat de 1925¹⁵, Serra aboca unes precises reflexions sobre la importància que una adequada concepció de cultura té, tant per a l'activitat filosòfica, com per a l'enfocament de la vida col·lectiva en el nostre país.

Sobre la primera perspectiva, la filosofia apareix com un esforç per a transgredir les fites humanes, individuals i col·lectives, alhora que el criteri aconsellable serà conjuminar l'ànima de la pròpia terra amb la universalitat que li atorga el sentit. El camí a seguir, doncs, és la «síntesi de tradició i renovació»¹⁶; proposta de tasca filosòfica sobre la base de les cultures grega i cristiana¹⁷.

Del que es tractaria, conseqüentment, és d'anar obrint pas en l'esfera dels pobles llatins, com el català, a la dialèctica entre tradició i modernitat, a fi de no caure en el que Serra en diu «les fantasies ultraidealistes» d'origen germànic. En aquest camí, el nostre filòsof, sense citar noms, deixa clara la seva inclinació pel semiespiri-

listes sobre els enfocaments de Serra, que ressonen en la filosofia de la ciència d'Emile Boutroux i en l'espiritualisme leibnizià passat pel kantisme de Charles Renouvier; i la delicadesa de Serra davant la idea del «sentit comú» o potència natural cognoscitiva de la consciència, rebut de Llorens i Barba, del que se sent «cridar» per continuar la seva obra.

15. Jaume SERRA HUNTER, «Les tendències filosòfiques a Catalunya durant el segle XIX», que correspon al discurs d'ingrés en l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona de 27 de maig de 1925, en el que Serra exhibeix una abundosa saviesa filosòfica i cultural (vegeu *Escrits sobre la història de la filosofia catalana*, amb una introducció de Xavier Serra, Barcelona: Facultat de Filosofia URL, 2006).

16. *Ibidem*.

17. o. c., p. 41.

tualisme de Hamilton, via Llorenç i Barba¹⁸ i pels espiritualistes francesos¹⁹.

Com enfocar, aleshores, el present cultural i els lligams amb la tradició, segons Serra?

Cal, primer de tot, reflexionar sobre les nostres aptituds culturals. I, per començar, el pensador considera que en el terreny industrial i productiu i també en el polític gaudim a Catalunya d'una força vital expansiva; tot i que en si mateixa aquesta empenta ha de ser fecundada per l'ideal, o «la plena consciència d'una missió per accomplir»²⁰. La veritable riquesa roman en aquells qui claven els ulls en l'avenir, quelcom que és el propi de l'esperit i que constitueix una cultura filosòfica.

Epíleg: proposta interpretativa «connativa» del sentit de la cultura i la tradició a Jaume Serra Hunter

Respecte a la pertinença de la relació dialèctica cultura-tradició i de retruc de la perspectiva personalista a l'hora d'abordar les aportacions de Serra, proposades com a hipòtesis conductores d'aquesta comunicació, convé considerar la *distinció genèrica* entre «espai d'experiència» i «horitzó d'experiència», de Reinhart Koselleck, adoptada per Paul Ricoeur, i la continuïtat entre esperit i matèria establerta per Félix de Ravaisson en la figura de l'hàbit; ambdós enfocaments de l'espiritualisme personalista francès.

18. o. c., p. 55. Serra atorga reconeixement a Llorens i Barba en el tema de la continuïtat filosòfica: «La continuïtat del pensament i de les normes filosòfiques de Llorens hem de buscar-la en l'ordre general de la cultura, més que en un cercle reduït de professionals de la filosofia. Aquell fou sens dubte el residu més positiu de la seva obra».

19. o. c., p. 41-42 i 50-51.

20. o. c., p. 57.

Pel que fa a la primera, hom aborda els dos pols –la cultura i la tradició– en una dialèctica d'intercanvi entre un passat que hom ja no pot canviar i un futur incert que només pot ser construït sobre les «promeses incompletes» que ha retingut la memòria i que caldrà recuperar²¹: això és el que proposa la síntesi entre tradició i innovació.

Respecte al segon (Ravaisson), en col·locar l'hàbit entre natura i voluntat, queda tipificat com a índex de la relació del passiu i l'actiu en la vida de l'home, que és present en Serra: què és l'hàbit sinó l'esforç motor voluntari per «modular» la natura o involuntari?

Què succeeix, doncs, amb el pes de la tradició en el pensar de Serra? Eusebi Colomer afirmava que Serra Hunter conjuminava docència i recerca. Potser aquesta és la via per entendre el lloc que s'assigni a la tradició en l'obra de Serra: una «continuitat», com deia Alcoberro, dins de la seva obra, entre la filosofia de la cultura i la filosofia espiritualista de l'acció, que no lligava ja en la seva època, amb el protagonisme històric de les masses socials i amb el domini de la tecnociència, i que Serra no entengué prou. El resultat o mal resultat foren la Guerra Civil espanyola i els conflictes dels anys 30 promoguts per ideologies totalitàries; que Serra mai no va poder pair.

Així, en el seu darrer llibre abans de marxar a l'exili afirma que «els criteris biològics aplicats literalment a la psicologia de les multituds porten a conclusions insospitades. Assenyalen als pobles una vida limitada; estructuren la seva història segons les edats de l'home; neguen la possibilitat de les restauracions nacionals; condemnen a la ruïna costums i institucions, i maten en les masses l'instint de regeneració»²². Serra veié en la Guerra Civil espanyola

21. P. RICOEUR, *La lectura del tiempo pasado: memoria y olvido*, Madrid: Arrecife, 1998, p. 48-52.

22. J. SERRA HUNTER, «Els problemes de la vida contemporània», Barcelona: Columna, 1985, p. 77.

l'ombra sinistra de l'escepticisme moral, que pensava que «rosega les entranyes de la humanitat present»²³.

En conclusió: m'atreveixo a afirmar que la força creativa mobilitzada en l'obra de Serra i un cert to personalista, davant un context civilitzatori revoltat amb el que el filòsof hagué de viure, expliquen per què el seu pensament filosòfic no acceptà una hermenèutica «tradicionalista», de la que ell mateix no volia formar-ne part. El llegat que sembla proposar-nos Serra, deixant de banda les «preocupacions d'escola», com ell diu, és el de l'exigència de constituir una cultura filosòfica, de la qual gosariem afirmar que el «connatus cultural» del que hem parlat en podria ser la pedra primera i fonamental. En aquest cas, la definició que li escau a aquesta «cultura connativa» és la de «l'esforç invertit en conèixer i conduir la nostra singularitat personal –finita– en el que té d'universalitzable»²⁴. L'actitud filosòfica que emergeix, aleshores, és una tasca vívida i esforçada «Culturitzadora» sobre la «cultura» concreta en la que l'ésser humà neix i creix.

23. *Ibid.*, p. 47.

24. A. LLORCA, «Spinoza i nosaltres», o. c., p. 15.